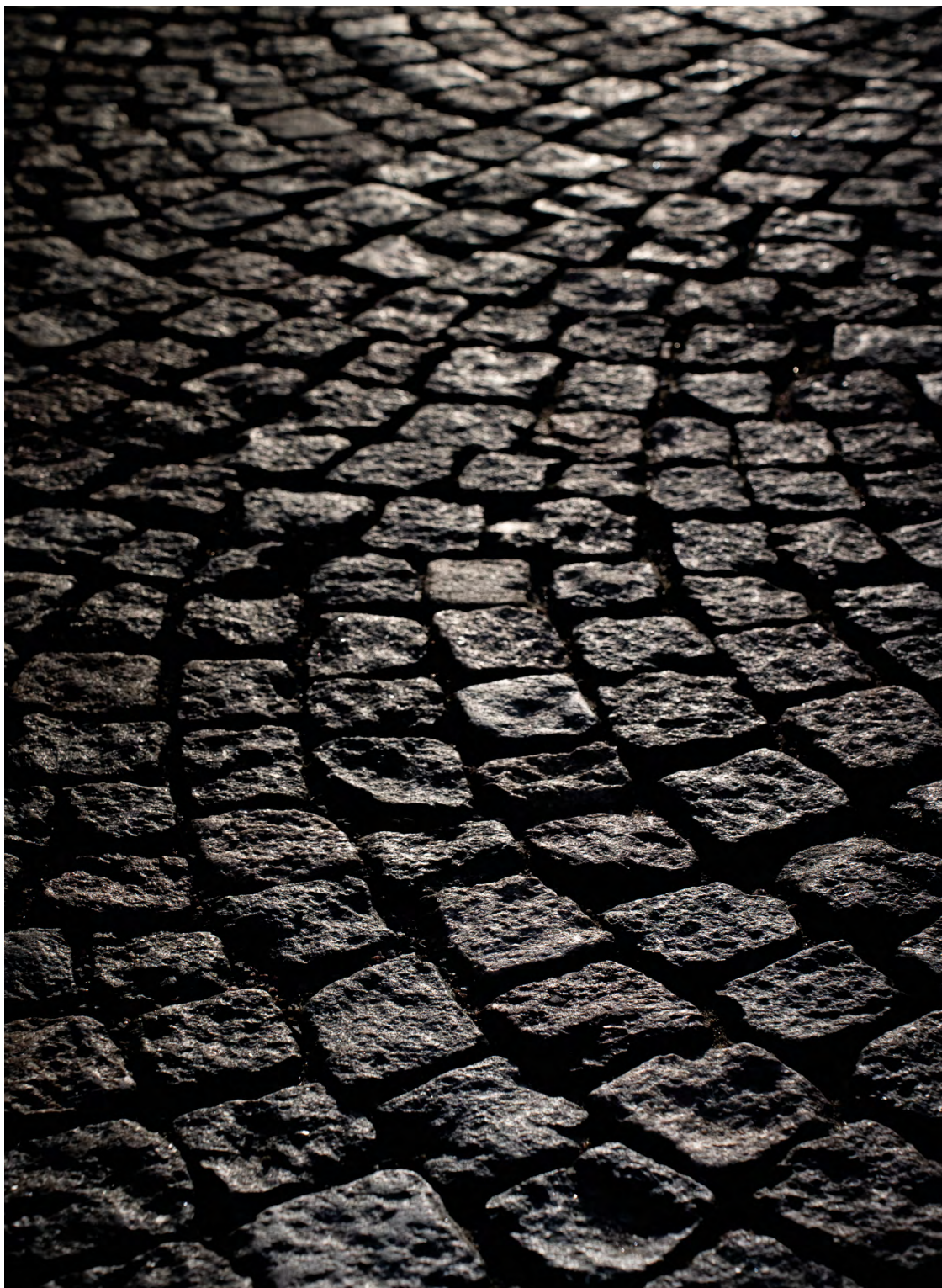

#4

Urbaani
kulttuuriperintö
ja fragmen-
taatioteoria:
Esimerkkinä
Turun kaupunki-
arkeologia

Visa Immonen

Abstract

Despite the shift from a monument- or object-centred to a landscape-centred approach in the protection and management of urban cultural heritage, the analysis of cultural heritage as individual objects is still relevant. Theories on material culture do not see objects in the way they were conceived in monument-centred conservation. A case in point is fragmentation theory. The article uses this theory to analyse the relationship between archaeology and the urban landscape in Turku. Although fragmentation theory has its roots in prehistoric archaeology, the article adapts it to the modern, urban setting. Archaeological fragments have a physical connection with the past, but they can also act as agents independent of their original objects. This creative potential of fragments should be further explored in urban heritage management.

Johdanto

Vuonna 2005 Unescon maailmanperintökomitealle esiteltiin niin sanottu Wienin muistio. Siinä määriteltiin *historiallisen kaupunkimaiseman* käsite. Se tarkoittaa kaupunkialuetta, ”jolle on kerrostunut historiallisesti arvokkaana pidettyä kulttuuri- ja luonnonperintöä ja joka kattaa laajemman kaupunkiympäristön ja maantieteellisen sijainnin kuin käsitteet ’historiallinen keskusta’ tai ’historiallinen kokonaisuus’” (Reinar & Miller, 2013, 7). Termin pohjalta Unescon yleiskokous vahvisti vuonna 2011 ”Suosituksen historiallisesta kaupunkimaisemasta”. Se ohjaa kansallisia ja paikallisviranomaisia sisällyttämään kulttuuriperinnön hallintoihin sekä yhteisö- että maisemakeskeiset lähestymistavat. Tällöin urbaania kulttuuriperintöä eivät ole vain yksittäiset monumentit ja rakennukset, vaan koko aineellisen ja aineettoman kulttuurin moniulotteinen kokonaisuus (Dumitrescu, 2015, 4–5; Huovinen, 2017, 172). Suositusasiakirjan sanastossa historiallisen alueen tai kaupungin määritelmään sisältyvät kaupunkiympäristössä olevat arkeologiset kohteet. Arkeologisen näkökulman arvo tunnustetaan myös käytännöissä, joilla tällaisten alueiden arvoa määritetään. Unescon suositus vahvistaa näin kehitystä, jossa kaupunkiarkeologia liitetään osaksi urbaanien suojele-, säilyttämis- ja hallintakäytäntöjen kirjoja (Jokilehto, 1998). Kokonaisvaltainen asenne kumpuaa näkemyksestä, että arkeologia ei ole vain kenttätöitä eli kaivauksia ja inventointia, vaan ratkaisevan tärkeää on myös tieteenalan kyky yleisö- ja yhteistyöhön sekä toimintaan kaupunkisuunnittelun kanssa (esim. Lamb, 2008; Guttormsen, 2020).

Historiallista kaupunkimaisemaa koskevan suosituksen rinnalla kaupunkiperinnön tutkimuksessa on siirrytty *monumentti- eli objektikeskeisestä* lähestymistavasta *maisemakeskeiseen* (Veldpaus et al., 2013, 3; Williams, 2014). Ensin mainitussa tutkijaa kiinnostaa ensisijaisesti aineellinen, arkkitehtoninen perintö ja yksittäisten, muusta kaupunkikuvasta irrallisena nähtyjen rakennusten tai jäänteiden suojele. Sitä vastoin maisemakeskeisessä lähestymistavassa ote on oleellisesti avarampi kattaen myös maiseman kokonaisuuden mukaan lukien aineettomat arvot ja perinteet sekä yhteiskuntaa leikkaavat sosiaaliset ja taloudelliset kehityskulut.

Kaupunkiperinnön suojelelun jakaminen kahteen näin selkeärajaiseen suuntaukseen voi toimia hallinnollisten linjausten erojen kuvaamisessa, mutta tutkimustyön teoreettisena lähtökohtana tiukka dualistisuus on haitallinen. Se tyypistää arkeologisen kulttuuriperintötyön monipuolisuutta ja unohtaa nykyiset arkeologiset teoriat aineellisen kulttuurin luonteesta. Kahtiajakoisuus myös sivuuttaa kaupunkimaiseman aineellisuuden ymmärtämisen tähdellisyyden. Pureudun tässä artikkelissa ristiriitaan objektikeskeisen suojelelun ja kaupunkiarkeologian objektikeskeisen ajattelun välillä. Väitän, että urbaanin kulttuuriperinnön objektikeskeinen analyysi on edelleen ajankohtainen lähestymistapa, kunhan siihen sisällytetään arkeologiassa kehitetty ymmärrys objekteista sekä niiden aineellisista ja kulttuurisista ulottuvuuksista. Osoitan tämän turvautumalla esihistoriallisessa arkeologiassa luotuun fragmentaatioteoriaan ja muovaamalla sen urbaaniin arkeologiseen perintöön sopivaksi.

Keskeinen rooli artikkelissa on *fragmentin* käsitteellä, joka viittaa menneen elämän arkeologisiin jäänteisiin tai jälkiin – eli rakenteisiin ja esineisiin – jotka odottavat maan alla tai ovat osa kaupunkimaisemaa. Fragmentti on alustavasti määriteltynä suuremmasta esineen tai rakennuksen kokonaisuudesta irronnut pala. Tieteenaloista nimenomaan arkeologia ja kulttuuriperinnön tutkimus ovat erikoistuneet fragmentteihin. Michael Shanksin (2012, 25) mukaan arkeologisen ajattelun erityispiirre on sen uutta luova

"Kenttätöylle on ominaista jännite maan fragmenttoimisen ja uudelleen kokoamisen välillä."

pyrkimys elvyttää tai tehdä merkitykselliseksi menneisyyden fragmentit. Rodney Harrison (2020, 45) puolestaan toteaa, että kulttuuriperintötyössä on aina kyse fragmenttien työstämisestä ja säilyttämisestä.

Fragmenteilla on kaupunkiarkeologiassa monia muotoja (esim. Sörman et al., 2023). Kaivaessaan ja dokumentoidessaan maaperää arkeologi jäsentää sen yksiköiksi, jotka kuvaavat maakerroksia, rakenteita ja esinelöytöjä. Tämän pilkkomis- ja rekonstruktioyön perusteella hän sitten esittää tulkintoja muinaisjäännöksen kokonaisu-

desta ja menneisyyden elämästä. Kenttätöylle on siten ominaista jännite maan fragmenttoimisen ja uudelleen kokoamisen välillä. Toiminta ei kuitenkaan ole kapeasti päätelmien johtamista paljastuneista esine- ja rakennusjäännöksistä, vaan arkeologi vaikuttaa työllään myös nykyiseen kaupunkiympäristön kokonaisuuteen. Arkeologit päättävät muiden kulttuuriperintöalan ammattilaisten kanssa siitä, mitkä menneisyyden fragmentit kaivetaan esiin tai annetaan tuhoutua ja mitkä niistä viedään museoiden kokoelmiin tai suojellaan osana kaupunkiympäristöä.

Fragmentit kuuluvat olennaisesti kaupunkiarkeologiaan, ja ne mainitaan usein urbaania kulttuuriperintöä ja sen hallinnointia käsittelevässä kirjallisuudessa (esim. Colavitti, 2018, 11). Fragmenteista keskustellaan yleensä jonakin, joka säilytetään (Karimi, 2000) ja valmistellaan yleisön nähtäväksi (Warnaby, 2019), mutta Elke Ennen (1997) katsoo kaupunkifragmenttien kuuluvan laajemminkin myöhäis- tai jälkimoderniin yhteiskuntaan. Sitä luonnehtii eklektisyys ja ajankulun epälineaarisuus tai moniaikaisuus. Nadia Bartolini (2014) puolestaan kirjoittaa fragmentteja lähellä olevasta palimpsestin käsitteestä ja pitää sitä keskeisenä kaupunkimaiseman kannalta. Palimpsesti tarkoittaa muinaista kierrätyskäytäntöä, jossa pergamentilla tai papyruksella ollut vanha teksti pyyhittiin ja korvattiin uudella niin, että vanhat tekstit ovat mahdollisesti yhä luettavissa kirjoitusmateriaalista. Metaforisesti käsite kuvaa kaupunkijäänteiden kronologista päällekkäisyyttä. Palimpsestin ohella ajallemme ominaisena on pidetty kiinnostusta urbaaneihin raunioihin, jotka herättävät voimakkaitakin surun, ylevyyden ja nostalgian tunteita (Schnapp, 2018; 2020; Kirchmair, 2023).

Vaikka fragmentit ovat alituisesti mukana urbaaniperintöä käsittelevässä tutkimuksessa, niistä ei ole käyty laajempaa teoreettista keskustelua. Syy tähän saattaa olla helposti sovellettavan fragmentteja ja fragmentaatiota koskevan teorian puuttuminen. Esihistoriallisessa arkeologiassa on kuitenkin luotu ja kehitetty niin sanottu fragmentaatioteoria tämänkaltaisten kysymysten käsittelemiseen, ja tässä artikkelissa lainaan ja muunnan sitä arkeologiseen kaupunkiperintöön sopivaksi. Näyttääkseni, miten fragmentaatioteoria syventää ymmärrystä kaupunkiarkeologiasta ja urbaanista perinnöstä, esittelen aluksi arkeologi John Chapmanin ajatuksia fragmenteista ja tarkastelen, miten hänen teoriaansa voidaan soveltaa kaupunkiympäristössä. Käytän tapaustutkimuksena Turun kaupunkia ja sen arkeologisia jäännöksiä.

Turku on perustettu vuoden 1300 tienoilla ja maamme vanhin kaupunki (Immonen et al., 2022). Arkeologisesta toiminnasta ja muinaisjäännöksistä on tullut kiinteä osa Turun kaupunkimaisemaa, mistä tuorein osoitus ovat laajamittaiset arkeologiset kaivaukset Auransillan kupeessa Itäisellä Rantakadulla kesällä ja syksyllä 2023 (Lammasaari, 2023). Analyysini Turun kaupunkimaiseman arkeologisista fragmenteista perustuu aiempaan arkeologisen kirjallisuuteen, paikallislehdissä julkaistuihin uutisiin, kaupungin päätöksenteosta kertoviin asiakirjoihin sekä havaintoihin keskustalueella. Käsittelem kaupunkiarkeologian syntyä Turussa ja sitä, miten arkeologista ja arkeologisista fragmenteista tuli osa urbaania elämäntapaa. Lopuksi tarkastelen tulevaisuuden näkymiä ja tapoja, joilla fragmentoituminen vaikuttaa kaupunkimaisemaan.

2. Ydinkäsitteet: Fragmentoituminen, ketjuuntuminen ja kasautuminen

Kaupunkien arkeologista perintöä – joka koostuu rakennusten ja esineiden katkelmista sekä asemakaavan historiallisesti kehittyneistä piirteistä – on mahdollista tarkastella John Chapmanin fragmentaatioteorian avulla (Immonen, 2023a). Chapman valoi teoriansa perustan vuonna 2000 julkaistussa teoksessa *Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe*. Monografian ilmestymisen jälkeen hän ja muut arkeologit ovat jatkaneet fragmentaatioteorian kehittämistä ja soveltamista arkeologian eri osa-alueilla, pääosin kivi-, pronssi- ja rautakauden kulttuurisen muutoksen ymmärtämiseksi (esim. Chapman & Gaydarska, 2006; Gamble, 2007; Brittain & Harris, 2010; Chapman, 2013; Mantere & Kashina, 2020).

Chapmanin mielestä esineiden ja rakenteiden rikkominen ei esihistoriassa ollut sattumanvaraista eli tapahtumien ja tekojen sivutuote. Pikemminkin se oli usein itsetarkoituksellista, merkityksellistä ja oleellisesti sosiaalista todellisuutta rakentavaa toimintaa. Käsite *fragmentoituminen* kuvaa tällaista tarkoituksellista palasten ja sirpaleiden tuottamista, saman esineen fragmenttien siirtämistä fyysisesti eri paikkoihin ja symbolisesti eri asiayhteyksiin sekä fragmenttien tarkoituksellista kasaamista yhteen. Liikkumisestaan huolimatta esineiden palaset säilyttävät aineellisen ja merkityksellisen yhteytensä alkuperäiseen esineeseen, jota ei kuitenkaan enää ole. Näin fragmentteja voidaan

käyttää alkuperäisen esineen luoneen ja sen hajottaneen yhteisön sosiaalisten siteiden materialisointiin ja ylläpitämiseen.

Fragmentoitumiseen liittyy läheisesti kasautuminen (*accumulation*). Siinä esineiden palasia kerätään yhteen ja niihin keskitetään sosiaalista pääomaa. Yksittäisillä palasilla ei ole niin suurta merkitystä, vaan pikemminkin niiden lukumäärällä ja kytköksellä kasaajaansa. Kokoelmaa arvostetaan laajuuden ja kattavuuden vuoksi. Esimerkiksi hopeakätkössä kolikot toimivat arvon yksikköinä, eivät yksilöityinä esineinä, joilla on historia ja merkitys, kuten fragmentoitumisessa. Vastavasti modernien yksityisten antiikki- tai muiden näyttelyesineiden kokoelmien ja jopa museokokoelmien luominen voi olla luonteeltaan kasaavaa.

Kasautumisen rinnalla toinen fragmentoitumiseen kykeytyvä ilmiö on ketjuuntuminen (*enchainment*). Siinä fragmentteja käytetään kasautumista omaehtoisemmin ja voimaperäisemmin sosiaalisten ja aineellisten suhteiden sekä identiteettien vahvistamiseen. Esineet ja niiden kappaleet ovat konkreettisia tuotannon, kulutuksen ja käytön ketjujen osia, ja nämä aineelliset lähtökohdat sekoittuvat ja vahvistavat esineiden ja fragmenttien sosiaaliin ja kulttuurisiin vaikutuksiin. Fragmentti voi olla poikkeuksellisen hyväksi koetun elokuvanäytännön lipun kanta tai rakastavaisten halkaisema esine, jonka puoliskot muistuttavat heitä toisistaan. Fragmenttien ketjut ovat ainesosa esineiden, ihmisten ja yhteisöjen toimijuudessa, kyvyssä saada aikaan muutoksia ympäristössään.

Ketjuuntumisen vaikuttavuus perustuu esineiden elinkaareen. Elinkaari koostuu esineen materiaalien alkuperästä, valmistajaa ja valmistusta koskevasta

tiedosta, eri omistajista ja käyttäjistä sekä erilaisista käytöistä ja käyttöpaikoista (Appadurai, 1986; Joy, 2009; Joyce & Gillespie, 2015; vrt. Jones, 2016). Elinkaari voi olla tosiasiallinen tai sepitetty, mutta usein se on kumpaakin. Irrottuaan esineen – ehkä näennäisestäkin – kokonaisuudesta fragmentit jatkavat sen elinkaarta, mutta samalla laajentavat sitä sirpaleiden levitessä eri puolille ja erilaisiin yhteyksiin. Ne herättävät muistoja, laukaisevat tunteita sekä kytkevät paikkoja ja ihmisiä toisiinsa niin konkreettisesti, metonymisesti kuin metaforisestikin. Chapmanin mukaan ketjuuntumisessa esineet ja niiden fragmentit säilyttävät yhteytensä esineiden historiaan ja niitä käyttäneisiin ihmisiin, mutta samalla määrittelevät yhteyksiä uusin tavoin. Fragmentit konkretisoivat tapoja jäsentää ympäristöä kokonaisuudeksi sekä niiden osaksi ja auttavat tekemään todellisuutta ymmärrettäväksi ja tutuksi. Tätä näkemystä voidaan laajentaa Bartolinin (2014) toteamuksella, että fragmentit eivät välttämättä ole peräisin todellisesta yhteisestä ”alkuobjektista”, ja niiden kulkureitit voivat olla täysin kuviteltuja. Toisin sanoen fragmentoituminen, vaikkakin läpikotaisin materiaallinen ilmiö, vaikuttaa todellisuuteen myös luomalla uusia kertomuksia ja merkityksiä. Toisinaan on olennaisempaa kartoittaa fragmentoitumisen vaikutuksia kuin keskittyä fragmenttien historiallisen aitouden arviointiin.

Fragmentaatioteoria ei tarjoa selkeitä metodeja fragmenttien tutkimiseen (Gaydarska, 2023, 104). Arkeologit ovat hyödyntäneet esinetutkimuksen yleisiä menetelmiä analysoidessaan fragmentteja ja niiden materiaalisia ominaisuuksia sekä rekonstruoidessaan fragmenttien ja kokonaisuuksien välisiä suhteita. Tällai-

sista teknisistä menetelmistä ei ole juurikaan hyötyä kaupunkiperintöä tarkasteltaessa. Myös tiettyjen kulttuurisia ja sosiaalisia ilmiöitä tarkastelevien menetelmien nimeäminen fragmentaatioteorian mukaisiksi voi olla ongelmallista, sillä fragmentoituminen on aina kontekstisidonnaista ja vaatii siten metodologista herkkyyttä. Bisserk Gaydarska (2023) toteaa, että fragmentaatioteoria pyrkii ensisijaisesti tuomaan esiin fragmentoitumisen performatiiviset ja luovat piirteet sekä korostamaan fragmenttien toimijuutta tieteellisissä ja muissa arkeologien laatimissa kertomuksissa. Fragmentaatioteoria on narratiivinen työkalu.

3. Fragmentoituminen kaupunkimaisemassa

Fragmentoitumisen, ketjuutumisen ja kasautumisen käsitteiden siirtäminen kaupunkien arkeologiseen perintöön herättää sarjan kysymyksiä. Ensinnäkin fragmentaatioteoria olettaa, että esineiden rikkominen on tarkoituksellista. Urbanit fragmentit eivät kuitenkaan tavallisesti ole suunnitelmallisesti luotuja, vaan monisyisten, eriaikaisten ja rinnakkaisten hajottamisen, kerääntymisen ja rakentamisen seurauksia. Vaikka arkeologi saattaa ennakoida maasta paljastuvia jäänteitä, on kaivupaikkojen valinta yleensä hänestä riippumatonta. Se, mitä kuopasta paljastuu, ei ole etukäteen suunniteltua. Kaupunkien arkeologisen perinnön fragmentoituminen ei siis kapeasti ymmärrettyinä ole tarkoituksellista, vaan monimutkainen yhdistelmä tarkoituksellisia tekoja ja suunnittelemattomia tapahtumia. Bartolini (2014) toteaa kuitenkin, että fragmen-

toituminen toimii myös ilman alkuperäisiä objekteja tai kokonaisuuksia sekä niiden intentionaalista hajottamista. Tärkeämpää on, että arkeologia tekee fragmentit näkyviksi, antaa niille ymmärrettävän merkityksen ja esittää tulkintoja siitä kokonaisuudesta, joita ne kulloinkin edustavat. Arkeologia liittyy fragmentit käsityksiin paikasta ja sen historiasta sekä kertoo kulttuuriperinnön arvosta kaupungin ja kaupunkilaisten identiteeteille.

Toinen ongelma koskee fragmentaatioteorian oletuksia objektin ja sen fragmenttien suhteesta toisiinsa. Arkeologiassa tämä suhde on toisinaan nähty melko suoraviivaisena ja itsestään selvänä: samat ihmiset, jotka tekivät esineet, myös rikkoivat ne ja jakoivat palaset. Näin fragmentti jää väistämättä alkuperäisen esineen ehdollistamaksi tai määrittelemäksi. Kaupunkiarkeologiassa fragmentit eivät kuitenkaan ole näin helposti alkuperäisiin kokonaisuuksiinsa yhdistettäviä ja niiden ehdollistamia. Ovatko löydetty fragmentit jäänteitä vanhasta rakennuksesta, kuten talon perustuksista, vai pitäisikö ne nähdä laajemmin muinaisen kaupungin tai jopa menneen elämän kokonaisuuden paloina? Kysymyksen taustalla on esineiden skaalautuvuus, sillä myös fragmentit ovat esineitä. Sama fragmentti voi olla peräisin monesta objektista yhtä aikaa, kuten rakennetusta rakenteesta, kaupungista ja menneestä elämästä. Fragmenttien suhde alkuperäiseen objektiin vaatii tarkempaa pohdintaa.

Romantiikan ajattelussa fragmenttien objektinkaltaisuus eli itsenäisyys sai korostuneen aseman. Esimerkiksi Friedrich Schlegel (1798/1967, 169, 197) vertaa fragmenttia taideteokseen ja toteaa, että se on irti muusta maailmasta ja itseriittoinen – kuin siili. Näkemys voidaan siirtää

kaupunkiarkeologiaan. Kaivauskuopasta paljastunut kivijalan jäännös on arkeologisen perintönä yhtä aikaa pala laajemmasta kokonaisuudesta eli muinaisesta talosta ja fyysisesti itsenäinen kokonaisuus, oma yksikkönsä (Brittain & Harris, 2010, 589). Kivijalan avulla kaupungin menneisyys myös rekonstruoidaan ja tehdään tunnetuksi, mikä osoittaa, että alkuperäiseksi oletettu kohde eli talo tosiasiallisesti

"Arkeologia integroi menneisyyden fragmentit osaksi tiedontuotantoon ja laatii tietoa paikasta, sen historiasta ja kulttuuriperinnön arvosta."

määrittäen sen arkeologisesti löydettyistä palasista. Tällainen osa–kokonaisuus- sekä mennyt–nykyhetki-suhteiden määrittely on arkeologisen toiminnan keskiössä.

Kaupunkiarkeologiassa fragmentoituminen kuvaa ensinnäkin arkeologien toimintaa. He tekevät muinaisjäännökset näkyviksi ja tulkitsevat sitä alkuperäistä kokonaisuutta, josta ne ovat peräisin. Tieteenalana arkeologia integroi menneisyyden fragmentit osaksi tiedontuotantoon ja laatii tietoa paikasta, sen historiasta ja kulttuuriperinnön arvosta. Viime kädessä arkeologit yhdistävät nämä fragmentit kaupungin ja sen asukkaiden identiteettiin. Toiseksi fragmentoituminen

kaupunkiarkeologiassa määrittelee muinaisjäännösten ja kaupungissa tällä hetkellä asuvien ihmisten välisiä suhteita. Jotkut saattavat pitää arkeologiaa fragmentteja merkityksettöminä, mutta ne erottuvat silti visuaalisesti muista kaupunkimaiseman elementeistä. Tämä menneisyyden fragmenttien vieraannuttavuus käsitteellistetään usein ajalliseksi etäisyydeksi (ks. Sjöstrand, 2010, 254). Koska fragmentit ovat niin vanhoja, ne ovat outoja.

Monet, jotka kohtaavat muinaisjäännöksiä kaupunkimaisemassa, tulkitsevat ne nykyaikaan päätyneiksi palasiksi menneestä elämästä. Silti kokemus niiden erikoisuudesta muodostuu ensin ja selitetään vasta jälkikäteen jäänteiden iällä. Vaikka urbaanit fragmentit herättävät erilaisia näkemyksiä ja tunteita, tavallisesti kulttuuriperinnön ammattilaiset ovat pääroolissa, kun jäänteille annetaan tämä yhteisöllinen merkitys ja tarina (Williams, 2014). Olivatpa nämä erilaiset tulkinnat peräisin mistä tahansa, fragmentit eivät kuulu täysin menneisyyteen – koska ne ovat fyysisesti läsnä tässä ja nyt – eivätkä nykyhetkeen – koska ne ovat jäänteitä menneistä teoista ja tapahtumista (Olivier, 2011). Fragmentoituminen on prosessi, joka jatkuu ketjuutumisen muodossa vielä nykyajassa, sillä arkeologiset muovavat jäänteitä ymmärrettäviksi osoittamalla niiden yhteydet alkuperäisiin kokonaisuuksiinsa. He nimeävät löytönsä menneen rakenteen tai kaupungin kokonaisuuden fragmenteiksi ja asettavat ne osaksi nykyistä kaupunkimaisemaa. Esiteltyäni näin fragmentaatioteorian keskeiset käsitteet sekä niiden soveltamista kaupunkiarkeologiassa siirryn seuraavaksi esittelemään Turun kaupunkiarkeologiaa ja sen vaikutuksia kaupunkimaisemaan.

4. Kaupunki- arkeologian synty Turussa 1900-luvun alussa

Aiempien rakennusten ja elämän fragmentteja on ollut kaupungeissa jo kauan ennen arkeologian tieteenalan syntyä. Turussa, maanpinnan alla, on vuosisatoja tiedetty olevan muinaisten rakennusten jäänteitä. Professori Daniel Juslenius kertoo teoksessaan *Vanha ja uusi Turku* (1700) kaupunkialueelta paljastuvista rakennusjäänteistä ja toteaa, että aikoinaan munkit rakensivat maanalaisen käytävän Turun katedraalikoulusta Maarian kirkolle. Käytäviä oli suullisen perinteen mukaan Turussa muitakin, esimerkiksi Maarian kirkon ja Turun tuomiokirkon välillä. Jusleniukselle tällaiset fragmentit eivät kuitenkaan olleet dokumentointia ja säilyttämistä vaativa tietolähde.

Kaupunkiarkeologiasta on tullut niin itsestään selvä fragmenttien hallinnoinnin tiede, että sen vakiinnuttamisen pitkä historia on helppo unohtaa. Kun arkeolo-

git aloittivat työnsä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Turussa, heidän oli aluksi oikeutettava työnsä järjestyksellä ja perusteltava, miksi heidän tulkintansa fragmenteista olivat aiempia käsityksiä parempia. He nojautuivat aiempien vuosisatojen aikana kertyneeseen historiankirjoitukseen, mutta esittelivät uudenlaisia lähdemateriaaleja kaupungin menneisyyden selvittämiseksi. Uusi tieteenala lunasti asemansa tieteenkoon pohjaavana kaupunkiauktoriteettina ensiksi 1900-luvun alussa osoittamalla arkeologiseen perinnön eli fragmenttien tieteellisen merkityksen ja toiseksi 1970-luvulta lähtien lisäämällä arkeologian ja arkeologisen perinnön näkyvyyttä Turun keskustassa. Arkeologit muokkasivat kaupunkia, osin kaivausten ja suojelun kautta, osin tuomalla tuhoutuneiden rakennusten fragmentteja kaupunkiympäristöön, ja tätä kehitystä esittelen seuraavaksi.

Pitkin 1800-lukua, etenkin vuoden 1827 suurpalon jälkeen, Turun kaupunkialueelta paljastui erilaisissa kaivutöissä jäänteitä muinaisista rakennuksista, mutta vasta vuosisadan loppuvuosina kehkeytyi

Kuva 1. Panoraamakuva vuonna 1901 Kaskenkatu 1:n tontilta paljastuneista rakennusjäänteistä. Kuva: Turun museokeskus.

ajatus, että niitä järjestelmällisesti tutkimmalla ja dokumentoimalla saataisiin lisävalaistusta kaupungin historiaan. Turun vanhassa keskustassa aloitettiin monta rakennustyömaata vuoden 1900 tienoilla. Ensimmäinen niistä oli Kaskenkatu 1:n tontilla. Alueelta oli jo vuosikymmenien ajan löydetty ihmisjäänteitä, jotka oli yhdistetty Turun keskiaikaiseen dominikaaniveljien konventtiin (Immonen, 2023b).

Kaskenkatu 1:n tontin osti vuonna 1900 leipuri Carl Edvard Jernvall, ja hänelle myönnettiin rakennuslupa uutta kivistä asuin- ja ulkorakennukselle varten. Perustusten kaivaus terassipuutarhan paikalle alkoi tammikuun lopussa 1901. Paikalta paljastui holvimaisia rakenteita, joita eräät arvelivat Turun luostarin aikaisiksi. Lyseon lehtori Kurt Melander kirjoitti löydöistä *Uuteen Auraan*, ja viimein Arkeologinen toimisto lähetti edustajansa Helsingistä.

Turkuun saapui arkeologi ja konservattori Hjalmar Appelgren (1853–1937). Hän seurasi Kaskenkatu 1:n kaivutöitä parin viikon ajan. Puutarhan alta tuli esiin laaja tiilirakenteisen rakennuksen kellari-kerros. Pääosa löydöistä oli rautaa ja rakennusjätettä 1700–1800-luvuilta, mutta arvelut keskiaikaisesta rakennuksesta osoittautuivat todeksi, kun erään lattiatien alta löytyi pieni saviruukku ja sen sisältä satakunta brakteattia eli keskiaikaista hopearahaa. Appelgrenistä näytti todennäköiseltä, että raunio oli kuulunut Turun dominikaanikonventtiin. Uusi löytö Turun historiasta uutisoitiin lehdissä, jotka kiittelivät Jernvallia valistuneisuudesta, koska tämä oli ilmoittanut kaivaustöistä viranomaisille. Arkeologia todisti samalla voimansa fragmenttien tulkitsijana.

5. Ohjelmanjulistus

Appelgren julkaisi kenttätöidensä tulokset eräänlaisena manifestina, jonka nimeksi tuli ”Maanalainen Turku”, ruotsiksi ”Det underjordiska Åbo”. Manifestin ensimmäinen julkistus tapahtui marraskuussa 1901, kun Appelgren esitelmöi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kokouksessa Helsingissä. Esitelmän ruotsinkielinen ja tieteelliselle yhteisölle suunnattu versio ilmestyi *Finskt Museum* -aikakausjulkaisussa vuonna 1902 (Appelgren, 1902b). Lyhempi suomalainen versio, jossa tosin oli valistushenkisiä lisäyksiä, kuten sen tuomitseminen, että työmiehet kauppassivat Hämeenkatu 17:sta löytäneitä luita, julkaistiin *Uudessa Aurassa*, helmi-maaliskuussa 1902 (Appelgren, 1902a).

Artikkelin nimi, ”Maanalainen Turku”, resonoi Daniel Jusleniuksen esittämän kertomuksen kanssa kaupunginalaisista käytävistä. Turku ei kuitenkaan ollut ainoa tai edes ensimmäinen suomalainen kaupunki, jonka yhteydessä ilmaisua käytettiin. Puhe maanalaisesta Viipurista alkoi jo vuosikymmen aikaisemmin, millä saattaa olla yhteys Arkeologisen toimiston toimintaan kaupungissa. Siellä ei kuitenkaan vielä vuosisadan vaihteessa ryhdytty Turun kaltaisiin arkeologisiin valvontatöihin.

Appelgrenin manifesti herätti Turussa suurta huomiota. Tutkimuskirjallisuudessa ahkerasti viitatus artikkelin ansiosta fraasi ”Maanalainen Turku” löi itsensä läpi. Ilmaisua käytettiin toistuvasti sanomalehtiutisissa ja Arkeologisen toimiston virallisessa sekä henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossa. Se esiintyy edelleenkin Turun arkeologisten tutkimusten uutisoinnissa (MTV Uutiset, 2019). Kyse olikin

paljon enemmän kuin kahdesta sanasta, jotka viittasivat Turun maanpinnan alalla oleviin rakennusten fragmentteihin. ”Maanalainen Turku” oli ohjelmaajustus, joka ketjutti fragmentit merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Siihen sisältyi ajatus kaupunkialueelta paljastuneiden rakenteiden suojelemisesta tai pikemminkin esinelöytöjen tallettamisesta sekä muurien ja perustusten turvaamisesta siihen saakka, kunnes arkeologi pääsi dokumentoimaan ne.

Arkeologiseen tutkimukseen Turussa sisältyi pitkään oletus, että mitään paljastuista rakennusfragmenteista ei säilytetty, ja vain esinelöydöt talletettiin museokoelmiin. Ainoa poikkeus oli vuosien 1952 ja 1953 viemärikaivausten seuranta (Valonen, 1958). Kaivausoja kulki keskustan vanhimman osan poikki seuraten Itäistä Rantakatua Aurajoen rannassa. Sen matkalta paljastui runsaasti rakennusten jäänteitä, joita dokumentoitiin jossain määrin arkeologisesti. Eräs paljastuneista hirsisalvotuista rakenteista nostettiin maasta ja siirrettiin Turun linnaan kaupungin historiasta kertovaan näyttelyyn. Yksi rakennusfragmentti siis talletettiin, mutta kuten esinelöydöt, se kuljetettiin alkuperäiseltä paikaltaan museoon. Siellä fragmentit ketjuuntuivat tieteellisen työn, kaupungin historian ja paikallisen identiteetin ympärille.

6. Kaupunki- arkeologian piirteet 1900-luvulla

Modernin muinaistutkimuksen alku 1800- ja 1900-lukujen taitteessa perustui tietynlaiselle tieteellisyyden ideaalille ja oikealle tavalle käsitellä fragmentteja. Selkeimmin käsitys tieteellisestä kulttuuriperinnön tutkimisesta piirtyi esiin julkisissa keskusteluissa ja päätöksissä siitä, kuinka kansallisesti arvokkaiksi katsottuja vanhoja rakennuksia, kuten Turun linnaa tai Turun tuomiokirkkoa, oli restauroitava, mutta kaupunkiarkeologiakin kuului tähän kokonaisuuteen. Samaan kehitykseen kuului Turun kaupunkiarkeologian tieteellisen koneiston hyödyllisyyden perusteleva ja taloudellisen perustan turvaaminen. Kaupunkiarkeologian luonteesta ja tarkoituksista käytiin sanomalehdissä ja instituutioiden välillä väittelyitä, jotka kuumensivat osapuolten tunteita yhtä lailla kuin rakennusten entisöinti. Perusteiltaan keskustelu oli samanlaista kuin nykyisinkin. Tämä on helpommin nähtävissä, jos erotellaan neljä keskeistä ja toisiinsa limittyvää tekijää, jotka jäsentävät arkeologisista fragmenteista käytyä keskustelua.

Ensinnäkin keskusteluissa näkyi käsitys *suojelestusta* eli ymmärrys siitä, että on olemassa muinaisjäännöksiä eli fragmentteja kadonneista menneen elämän kokonaisuuksista. Muinaismuistolaissa määritellään säädökset suojelestusta, ja niitä sovelletaan erilaisissa tilanteissa arkeologin asiantuntemuksen pohjalta. Toiseksi suojeleminen liittyy kiinteästi *tutkimukseen*. Arkeologit ammattikuntana valvovat suojelemaan ja tarvittaessa kaivavat muinaisjäännöksen pois tai muuten valvovat

vanhalla kaupunkialueella tapahtuvia kaivu- ja rakennustöitä. He ovat koulutuksen kautta sisäistäneet tieteellisyyden kriteerit ja käytännöt, joita he työssään noudattavat.

Suojelu ja tutkimus eivät voi toteutua irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan niistä on *tiedotettava* suurelle yleisölle, rakennuttajille ja kaupungin asukkaille. Tiedonvälitys vahvistaa yleistä tietoisuutta siitä, miten suojelu toteutuu ja mitä se vaatii. Arkeologit ja maansuunnittelusta vastaavat viranomaiset olivat riippuvaisia siitä, että asukkaat ja rakennuttajat tiedottavat tutkijoille, kun uusi arkeologinen löytö paljastui tai maankäyttöä suunniteltiin. Tiedottaminen tehtiin niin sanomalehtien, museonäyttelyiden kuin tutkimusjulkaisujenkin kautta, mutta 2000-luvulla tavoitetta edistetään kaupunkilaisia vieläkin osallistavammin, kuten arkeologisin yleisökaivauksin, joihin kuka tahansa voi ottaa osaa (Aalto, 2020).

Neljäs tekijä on *paikallisinnostus*. Se mahdollisti suojelun ja tutkimuksen. Arkeologialle oli tilaus, jos kaupunkiasukkaat, rakennuttajat ja maankäytöstä päättävät tiedottivat löydöistä ja muista havainnoista sekä suojelivat kaupunkifragmentteja ja olivat valmiita kärsimään suojelun ja tutkimuksen aiheuttamat viivästykset sekä hyväksymään aiheutuneet lisäkustannukset. Siksi tarvittiin paikallistason kiinnostusta arkeologiseen perintöön sekä tuntemus siitä, että se todella oli arvokas lisä paikalliselle identiteetille. Paikallisinnostusta voitiin vahvistaa menestyksekkäällä tiedottamisella.

Nämä tekijät – suojelu, tutkimus, tiedotus ja paikallisinnostus – tiivistyvät saman kokonaisuuden osiksi noin kahdenkymmenen vuoden aikana, 1890-luvulla ja 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymme-

nellä. Ne vallitsevat yhä kulttuuriperintötyössä, joten puhumme edelleen samoista asioista kuin vuosisata sitten, vaikka se, miten nykyisin ymmärrämme tieteellisyyden tai oikeanlaisen suojelun, on toisenlaista.

7. Tutkimisesta suoje- luun ja esillepanoon 1900-luvun jälkipuoliskolla

Maanalaisen Turun käsite loi mielikuvan maaperässä odottavasta menneisyyden aarreakusta, jonka rekonstruoiminen oli arkeologian tehtävä. Tämä synnytti tarpeen turvata ja tunnustaa fragmenttien tieteellinen arvo. Ajatuksella oli jonkin verran menestystä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, koska useita kohteita dokumentoitiin arkeologisesti ja tulokset liitettiin osaksi kaupungin historiaa. Keskiäika menetti kuitenkin tieteellisen vetovoimansa toisen maailmansodan jälkeen. Syyt tähän kehitykseen olivat moninaiset, mutta eräs niistä oli sodan häviäminen Neuvostoliitolle ja sitä seurannut tarve hillitä sotaa edeltänyttä kansallismielistä, jopa militanttia historiankirjoitusta, jossa keskiäika oli ollut tärkeässä roolissa (Fewster, 2006; 2011). Ongelmallisen aikakauden hylkääminen johti myös kaupunkiarkeologian hiipumiseen Turussa vuosikymmeniksi.

Kaupunkiarkeologian menetelmät ja kysymyksenasettelu kehittyivät Euroopassa huimasti 1970- ja 1980-luvuilla (Willems, 1998; Belford, 2020, 41–42). Myös Turussa heräsi uudenlainen kiinnostus arkeologista perintöä kohtaan, ja

kaupunkiarkeologisessa keskustelussa ryhdyttiin korostamaan nykyaikaisen kenttätöiden korkeaa tasoa (esim. Kostet & Pihlman, 1989). Julistettiin, että 1900-luvun alkupuolella tehdyt tutkimukset olivat epäluotettavia ja aivan ensimmäiset tieteelliset kaivaukset tehtiin Turussa vasta nyt. Viittauksesta tieteellisiin standardeihin ja tiukkuuteen tuli arkeologian kehys ja oikeutus tavoille, joilla maanpinnan alla olevia fragmentteja käsiteltiin. Metodinen tarkkuus merkitsi myös kenttätöiden kustannusten huomattavaa nousua, ja nykyisinkin voimassa olevan, vuoden 1963 muinaismuistolain perusteella ne lankesivat uudisrakentamisen yhteydessä rakennuttajalle. Lainsäädäntö mahdollisti myös rakennustöiden viivästyttämisen riittävien arkeologisten tutkimusten tekemiseksi sekä tarvittaessa kaupungin muinaisjäännösten varjelemiseen tuhoutumiselta.

Tuomiokirkonkadulla eli Åbo Akademin pääkirjaston editse kulkevalla kadulla tehtiin 1970-luvulla arkeologisia tutkimuksia. Niissä paljastui keskiaikaisten

rakennusten jäänteitä, myös oletettu Turun piispan kaupunkiasunto (Brusila & Lepokorpi, 1981; Ratilainen, 2018), ja rakennusten perustusten kohdat merkittiin katuun muusta kiveyksestä poikkeavin kivin. Maanalaiset fragmentit ikään kuin kaikuvat katukiveyksessä.

Pidemmälle arkeologisen perinnön näkyvyydessä päästiin 1980-luvulla, jolloin osaa maasta löydettyistä rakenteista ei purettu rakennustoiminnan yhteydessä, vaan niistä tuli ylläpidettyjä raunioita. Ensimmäinen kohteista oli varhaismodernin Pyhän Hengen kirkon alue kaupungin kirjaston lähellä, jota tutkittiin 1980-luvulla ja muunnettiin yksityiseksi kappeliksi (Kalpa, 2011). Se avattiin vuonna 1992 ja kaivausten löytöihin voi tutustua pienessä näyttelyssä, joka on esillä korttelin halki menevän läpikulkukäytävän joenpuoleisessa päässä, lähellä ulko-ovea. Tätä laajamittaisempi hanke oli 1990-luvulla Aboa Vetus Ars Nova -museon alueelta paljastuneista keskiaikaisista fragmenteista luotu *in situ* -museo, jonka vetonaulana

Kuva 2. Arkeologiset kaivaukset Turun Tuomiokirkkopuistossa vuonna 2005.
Kuva: Elina Saloranta.

ovat kivisten kaupunkitalojen kellarit (Lehto-Vahtera & Holkeri, 2012). Lähellä Tuomiokirkonkatua, Hämeenkatu 13:ssa, tehtiin laajat arkeologiset kaivaukset vuonna 1998 (Kostet et al. 2004; Seppänen, 2012). Vaikka rakenteita ei säilytetty, samoille sijoille rakennetun Gripen-rakennuksen sisääntuloaulassa on kaivausten löytöjä esittelevä pienoisenäyttely.

Vuosina 2003–2005 Turun kaupunginkirjaston uudisrakennuksen vuoksi alueella tehtiin arkeologisia kaivauksia (Saloranta, 2019, 108–109). Löytyneistä raunioista saa käsityksen katsomalla kirjaston sisäpihalle asennetun lasilevyn lävitse. Sinne maan pöveen on jätetty kaivauksissa paljastuneita rakenteita. Lisäksi vielä vuonna 2005 Olavinpuistossa paljastettiin dominikaanikonventin muistomerkki, joka kertoo alueella olevista keskiaikaisen laitoksen fragmenteista (Turun Sanomat, 2005).

Turun tuomiokirkon ja Vanhan Suurtorin sekä niiden lähikortteleiden muodostamassa vanhassa keskustassa arkeologisen perinnön näkyvyys on edelleen varsin uutta, mutta kaupungissa tehdään nykyisin arkeologisia kaivauksia joka vuosi, ja kenttätyöt saavat paljon julkista huomiota ja houkuttelevat kävijöitä. Arkeologinen perintö on jossain määrin tuotu esiin maan alta, ja osa fragmenteista on tuotu pysyväksi osaksi kaupunkimaisemaa. Tässä prosessissa arkeologiasta on kehkeytynyt kaupunkitilaan vaikuttava, tieteellinen auktoriteetti, jonka tehtävä on fragmenttien ketjuttaminen eli tulkitseminen osaksi menneitä ja nykyisiä kokonaisuuksia. Ketjuttaminen liittyy paikallisen identiteetin rakentamiseen – kyse on nimenomaan Turun menneisyydestä – ja urbaanien kohteiden elävöittämiseen.

8. Kaupunkimaiseman globalisaatio 2000-luvulla

Huolimatta siitä, että Suomessa arkeologista perinnön suojelua ja tutkimusta ohjaava muinaismuistolaki on pysynyt pääosin samana vuodesta 1963, kulttuuriperinnön hallinnolliset rakenteet ja periaatteet ovat meilläkin 2000-luvulla muutoksessa. Siinä missä 1900-luvulla muinaisjäännösten hallinnointi tarkoitti niiden suojelua ja tutkimusta yksittäisinä monumentteina, 2000-luvulla arkeologista perintöä tarkastellaan ympäristömuutoksen kokonaisuudessa. Arkeologinen perintö on integroitu osaksi kaavoitusta. Kansalaisia pyritään samalla saamaan mukaan fragmenttien suojelu- ja hoitotyöhön.

Arkeologisten fragmenttien ketjuttaminen menneisyyden Turkuun tarjoaa kaupunkilaisille mahdollisuuden jäsentää identiteettiään suhteessa kulttuuriperintöön. Fragmentit yhdistävät heidät menneisyyteen ja muokkaavat nykyisyyttä (Schaepe et al., 2017). Kulttuuriperintöhallinnoinnissa tämä on edellyttänyt arkeologeilta, että he kytkevät fragmentteja entistä määrätietoisemmin ja selkeämmin laajempiin merkityskonteksteihin (esim. Smith, 2006). Samaan aikaan kulttuuriinstituutioiden, kulttuuriperintöhallinnon ja museoiden kulttuurinen auktoriteetti on kuitenkin rapautumassa. Vaikka arkeologit eivät ole koskaan olleet ehdottomia portinvartijoita tai kyenneet sanelemaan, mitä ihmisten on ajateltava arkeologisista fragmenteista, heidän ammatillinen roolinsa on muuttunut edellisen vuosikaudan aikana auktoriteeteista ja valistajista demokraattisen yhteiskunnan toimijoiksi

(Matsuda & Okamura, 2011). Muunlaiset äänet ovat lisääntyneet yhteiskunnassa, samoin kuin suoranainen välinpitämättömyys kulttuuriperinnöstä, vaikka monet kaupunkilaisyhteisön jäsenet edelleen arvostavatkin kulttuuriperinnön ammattilaisia.

Arkeologisesta perinnöstä on tullut osa entistä hajanaisempaa ja monimuotoisempaa kaupunkiyhteisöjen ja käyttöjen kirjoa. Siksi arkeologien haaste on puhutella heterogeenista yleisöä osoittaen, miten samat menneisyyden fragmentit voivat olla erilaisten ihmisten kulttuurista omaisuutta. Kulttuuriperinnön hoidossa on luotu uudenlaisia tapoja yleisön osallistamiseen, kuten vapaaehtoisten kutsuminen Aboa Vetus Ars Nova -museon arkeologisiin kenttätöihin (Aalto, 2020) tai auttamaan Turun museokeskuksen arkeologisten kokoelmien hoidossa (Hänninen, 2022). Kaupunkiarkeologia on pyrkinyt tekemään arkeologisista jäänteistä paikallidentiteettien kiinnekohdan (Williams, 2014).

Pyrkimys integroida arkeologia osaksi laajempaa kulttuuriperintöhallintoa ja kaupunkisuunnittelua on vahvistunut yhdessä sen kanssa, että kulttuuriperintöä halutaan tuotteistaa ja hyödyntää matkailun sekä hyvinvoinnin resurssina (Monckton, 2022). Turun museokeskus, joka 2010-luvun puoliväliin saakka vastasi kaikista kaupunkikaivauksista, on siirtynyt kaupunkiarkeologiassa lähinnä hallinnolliseen rooliin. Kenttätyöt on kilpailutettu ja annettu arkeologisten yritysten hoidettaviksi. Kulttuuriperintöhallinnossa työskentelevät arkeologit ovat kehityksestä huolissaan, sillä he eivät haluaisi nähdä arkeologisia fragmentteja taloudellisina hyödykkeinä (van Londen, 2016). Kriittisyys voidaan nähdä reaktionä fragmentoi-

tumisen korvautumisella arkeologisten fragmenttien kasautumisella. Tällöin fragmenttien menneisyys ja kytkeytyneisyys eri kokonaisuuksiin muuttuu toissijaiseksi niiden hallinnoinnin kustannuksella. Kulttuuriperintötyön tehtäväksi määritetty kulttuuriperinnöllisten yksiköiden tunnistaminen ja laskeminen, mikä laimentaa fragmenttien lumoavuutta. Tämä väistämättä vaikuttaa myös arkeologien ammatilliseen kuvaan.

Reaktio näihin 2000-luvun globaaleihin virtauksiin on ollut urbaania arkeologista perintöä koskevan käsitteistön uudistaminen. Käsite *syvä kaupunki* on esitelty vastapainoksi sellaisille suosituille termeille kuin *vihreä kaupunki* tai *älykaupunki* (Fouseki, Guttormsen & Swensen, 2019), joista ensimmäinen viittaa ekologisesti ja jälkimmäinen teknologisesti suuntautuneeseen kaupunkisuunnitteluun. Nämä usein toistetut visiot korostavat kaupunkielämän dynaamista nykyyttä ja tulevaisuutta. Syvä kaupunki sen sijaan muistuttaa, että kaupungit ovat pitkien paikallisten ja globaalien kehityslinjojen muovaamia kokonaisuuksia. Siksi arkeologit esittävätkin, että on tärkeää tiedostaa urbaanimaiseman ajallinen syvyys ja sisällyttää sen asiantuntijat eli arkeologit mukaan kaupunkisuunnitteluun (esim. Seppänen, 2019). Syvän kaupungin käsitteellä arkeologiset fragmentit ketjutetaan uuteen kohteeseen, kaupunkilaisuuden historialliseen aitouteen. Sen oletetaan elvyttävän ja ohjaavan kaupunkielämää uusille ja paremmille poluille.

Turussa globaali kehitys näkyy vuonna 2017 julkaistussa, Turun kaupungin tilaamassa visiossa kaupungin tulevaisuudesta (Keskustavisio, 2017). Siinä esiteltiin uusi näkemys *vanhastakaupungista*, joka koostuu Turun keskiaikaisesta keskusta-

alueesta (Immonen et al., 2021). Käsite korostaa kaupungin kansainvälistä luonnetta ja asettaa Turun samalle viivalle niiden länsimaisten kaupunkien kanssa, joilla on kuuluisat historialliset keskukset. Vanhallakaupungilla on sovelluksia mainonnassa ja matkailussa. Termi onkin nopeasti omaksuttu Turun julkiseen puheeseen, ja sen eräs tuore ilmaisu ovat keskustaan vuonna 2020 pystytetyt reittiopasteet eli kartoin varustetut opastepylonit. Ne ovat ulkoasultaan ja värimaailmaltaan lähes identtiset New Yorkin ja Lontoon reittiopasteiden kanssa ja osoittavat Vanhankaupungin alueen Turussa.

Kuva 3. Opastepyloni Turun keskustassa Aurajoen rannassa vuonna 2020.

Kuva: Visa Immonen.

9. Kaupunkiarkeologia ja fragmentit

Kun arkeologian läsnäoloa Turun kaupunkikuvassa jäsennetään fragmentoitumisen, kasaantumisen ja ketjuutumisen käsittein, ensimmäinen huomio koskee arkeologisia kaivutöitä. Jusleniuksen antikvaarinen teos osoittaa, että jäänteiden olemassaolo kaupungin maaperässä tiedettiin, mutta aikakaudelta puuttui käsitys, että ne voisivat itsessään tarjota oleellista tietoa menneisyydestä. Näkemys fragmenteista tiedon ja tunteiden lähteenä oli luotava manifestein, valistuksen keinoin ja tiedottamalla tutkimustuloksista.

Kun kaivauksiin sitten 1900-luvun alussa ryhdyttiin, syynä oli useimmiten normaali maankäyttö eli kaupungin infrastruktuurin uudistaminen tai uuden rakennusten perustusten pohjustaminen. Arkeologia ei yksinomaan paljastanut fragmentteja, vaan se pyrki niitä kasamalla ja ketjuttamalla muodostamaan myös vaikuttavia kokonaisuuksia. Tieteellisen tiedon tuottaminen nostettiin tärkeimmäksi perusteluksi, kun kaupunkiarkeologia Turussa alkoi. Kaupunkirakentamisessa tapahtui 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa suuri murros, kun puutaloja korvattiin kivisillä kerrostaloilla. Ne edellyttivät paljon syvemmälle maahan ulottuvia perustuksia, ja Appelgren ilmaisi huolensa siitä, että ilman asianmukaista dokumentointia menneisyyden arkeologinen todistusaineisto, sen fragmentit, katoaisivat. Arkeologia antoi häviävälle fragmenteille uuden elämän.

Arkeologinen työ oli 1900-luvun alussa oikeutettava uudennaisilla tieteellisillä mahdollisuuksilla, joita se avasi

historiankirjoituksen rinnalle. Appelgrenin mukaan Turussa, kaikkien jalkojen alla, piili suuri historiallinen ja kulttuuri-nen potentiaali. Kaupunki, joka kerran oli, oli yhä nähtävissä sen unohtuneista fragmenteista, mutta tämä vaati arkeologian työtä. Arkeologit alkoivatkin Turussa käydä tutkimassa maan alta paljastuvia fragmentteja ja kirjoittaa niistä saamansa tiedot osaksi kaupungin historiaa, minkä jälkeen jäänteet poistettiin tai peitettiin. Muille fragmenttien todellisuus jäi toisen käden tietojen varaan tai hetkellisiin välähdyksiin, mikäli kävi tutustumassa kaivaus-alueeseen ennen sen hävittämistä.

Aiempaa järjestelmällisempi kiinnostus Turun arkeologista perintöä kohtaan heräsi 1970- ja 1980-luvuilla, kun kaupunkiarkeologit korostivat kenttätöiden korkeaa laatua. Luonnontieteistä muistuttava tarkkuus ja standardien noudattaminen muurattiin arkeologisen kaupunkitutkimuksen uskottavuuden kivijalaksi. Vielä tärkeämpää kaupunkitilan kannalta oli, että kaikkia kaupungista esiin kaivettuja muinaisia rakenteita ei enää poistettu. Kehitys huipentui 1990-luvulla, jolloin rakennusjäänteitä sisällytettiin Aboa Vetus Ars Nova -museoon ja Pyhän Hengen kappeliin. Fragmenteista tuli osa kaupunkitilaa.

Nykyisin arkeologisten jäänteiden säilyttäminen kaupunkilaisten nähtävillä on kysymys, jota pohditaan alituisesti keskustassa tehtävien arkeologisten kaivausten yhteydessä. Tästä esimerkki ovat Vanhan Suurtorin reunalla olevan Katedralskolanin liikuntasalin alta arkeologisissa tutkimuksissa vuosina 2018–2019 löydetty, hyvin säilyneet kellarit. Yleisö tutustui innolla raunioihin kaivausten aikana, ja julkisuudessa ehdoteltiin rakenteiden jättämistä pysyvästi nähtäville, mutta lopulta ne

peitettiin (Gustafsson, 2018; Koskinen, 2018). Arkeologisen perinnön hallinnoinnista vastaavalla Turun museokeskuksella ei vielä ole yleissuunnitelmaa siitä, miten fragmentteja sisällytetään nykyiseen kaupunkikuvaan, mutta linjauksena on, että 1600-lukua vanhemmat muurattujen rakennusten rauniot säilytetään (Tanja Ratilainen, sähköpostiviesti 4.3.2022).

Arkeologien rooli on laajentunut tieteenekijöistä kaupunkisuunnittelun ja kulttuuriperinnön asiantuntijoiksi. Kuten kaivauksiin tutustuttavien opastettujen kierrosten ja yleisökaivausten suuret osallistujamäärät osoittavat (Aalto, 2017; Turun kaupunki, 2018; Aalto & Mattila, 2019; Runsten, 2021), yleinen tietoisuus maan alla olevista fragmenteista on kasvanut, ja Turun keskustassa on paikkoja, joissa kaupunkifragmenttien näkyvyys on pysyvää. Samalla niiden ketjuuntumista on ryhdytty ohjailemaan järjestelmällisemmin. Esimerkki tästä on Aboa Vetus Ars Nova -museo, jossa rakennusten jäänteet ja esinelöydöt kiinnitetään museaalisesti rakennettuun kokonaisuuteen.

10. Johtopäätökset

Wienin muistio vuodelta 2005 ja Suositus historiallisesta kaupunkimaisemasta vuodelta 2011 vahvistivat kulttuuriperintöhallinnon siirtymisen monumentti- eli objektikeskeisyydestä maisemakeskeisyyteen. Muutos kohensi ja moninaisti kulttuuriperintötyön tavoitteita, mutta ei mitätöinyt urbaaniperinnön tarkastelemista esineinä. Nykyiset arkeologiset teoriat objekteista ja aineellisesta kulttuurista lähestyvät niitä toisin tavoin kuin perinteinen objektikeskeinen suojelujat-

telu. Pikemminkin objektien ja maiseman tutkiminen täydentävät toisiaan, minkä fragmentaatioteorian soveltaminen arkeologiseen kaupunkiperintöön osoittaa. Se antaa käsitteelliset työkalut, joilla jäsentää arkeologisten jäännösten asemaa kaupunkimaisemassa, niitä koskevia sosiaalisia ja kulttuurisia prosesseja sekä määritellä kulttuuriperintöinstituutioiden, tutkimustyön ja kaupunkilaisten suhteita.

Esihistoriallisen arkeologian piirissä kehitetty fragmentaatioteoria vaatii muokkaamista ennen kuin se soveltuu urbaanimaiseman tarkastelemiseen. Ensinnäkin ajatus fragmentoitumisen tarkoituksellisuudesta ei sovellu kaupunkien arkeologisiin jäännöksiin. Olennaisempaa on se, miten alkuperäiseksi hahmotettu kokonaisuus rekonstruoidaan ja tulkitaan sekä ketjutetaan menneisyyden osaksi. Toinen tärkeä muutos teoriaan on sen korostaminen, että fragmentit voivat olla myös itsenäisiä esineitä, vaikka niiden elinkaaret yhdistävätkin ne alkuperäisiin tai muihin kokonaisuuksiin. Näistä fragmentaatioteoriaan ehdottamistani muutoksista huolimatta se on edelleen tehokas väline kuvaamaan, miten esineiden palaset kytkeytyvät toisiin esineisiin ja ilmiöihin sekä järjestäytyvät uusiksi kokonaisuuk- siksi, joilla on niin fyysisiä, sosiaalisia kuin kulttuurisiakin vaikutuksia.

Paul Belford ja Jeroen Bouwmeester (2020, 210) vertaavat kaupunkiarkeologiaa tai pikemminkin sen paljastamia fragmentteja dementiaasta kärsivän valokuva-albumiin: sen kuvissa näkyvät tapahtumat ovat unohtuneet, mutta kuvat ovat tallella. Kaupungeissa arkeologisten fragmenttien erityisyys vertautuu suojeltuihin, edelleen seisoviin rakennuksiin, jotka Suomessa ovat useimmiten hyvin hoidettuja, eivät vierautta herättäviä raunioita. Arkeologis-

ten fragmenttien outous on osa niiden autonomiaa, mikä voidaan kokea häiriö- tai huvitustekijäksi. Fragmenttien ohella myös niiden etsiminen eli arkeologiset kenttätyöt sotkevat näennäisesti yhtenäistä ympäristöä ja rakentamisen rutiineja (Wang, 2023). Toisaalta fragmentit ovat häiritsevyydestään huolimatta varsin hauraita, ja kaupunkimaisemassa säilytet- tävät jäänteet vaativat jatkuvaa huoltoa. Arkeologiset fragmentit rikkovat moder- nin kaupunkimaiseman näennäistä yhtenäisyyttä visuaalisesti ja materiaali- sesti, mutta samalla ne kuitenkin ovat sidoksissa kaupunkiin ja sen historiaan.

Kulttuuriperintöä koskeva keskustelu on voima, joka ketjuttaa arkeologisten fragmenttien lisäksi myös muita kulttuuri- perinnön muotoja, kuten rakennettua perintöä, kaupunkitapahtumia ja muita urbaaneja ilmiöitä toisiinsa eli luo kaupunkimaisemaa kokonaisuudessaan. Kaupunkiarkeologisten jäänteiden alkuperäiset kokonaisuudet ovat väistämättä moninaisia ja epämääräisiä, ja tämä tekee myös fragmenttien elinkaarista ja elinkaarien rekonstruktioista joustavia ja käyttökelpoi- sia moniin tarkoituksiin. Fragmenteista riippuen niiden alkuesineet voivat olla niin rakenteita, rakennuksia, kaupunkeja kuin laajempia ja nykyaikaisiakin kokonaisuuk- sia.

Fragmentoituminen kiinnittää huomiomme esineiden ja niiden fragmenttien ajallisiin suhteisiin. Tässä artikkelissa olen analysoinut kaupunkifragmenttien historiaa Turussa, mutta niiden elinkaaret johtavat myös tulevaisuuteen. Suomalaiset kaupunkiarkeologit ovat 2000-luvulla tottuneet sekä kenttä- että yleisötyöhön (Moilanen et al., 2019; vrt. Perry, 2018). Toisin sanoen kaupunkiarkeologia tarjoaa taidot työskennellä urbaanien jäännösten

parissa, tuoda ne maanpinnalle ja sitouttaa kaupunkilaiset tuohon perintöön. Ilman ketjuttamista eli ilman väylän avaamista fragmenttien alkuperäiseen kokonaisuuteen ne jäävät kaupunkitilassa helposti huomiotta. Arkeologialle 2000-luvulla muodostunut uusi tehtävä on osoittaa, että alkuperäisiin kokonaisuuksiin lukeutuvat myös ympäristömme, sen muutos ja tulevaisuuden sosiaaliset murrokset.

Kulttuuriperintöhallinnon haasteena on arkeologisen perinnön fragmentaarisen luonteen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä fragmenttien olemuksen arvostaminen itsenäisinä esineinä. Arkeologisten fragmenttien kaikenkattavalle, paljolti asiantuntijoiden käsissä olevalle ketjuttamiselle voitaisiinkin etsiä vaihtoehtoja, joissa korostuu niiden autonomisuus. Arkeologit ja kulttuuriperintöhallinto eivät ehkä ole täysin ymmärtäneet ja osanneet arvostaa fragmenttien itsenäisyydestä kumpuavaa luovaa piirrettä. Olisiko arkeologia fragmentteja mahdollista jättää vain silleen tai vahvistaa niiden muita kuin arkeologisia käyttäjiä? Askel fragmenttien luovan potentiaalin vaalimiseen on fragmentoitumisen ja ketjuttamisen käsitteiden soveltaminen kulttuuriperintö-

työhön. Kuten Torgrim Sneve Guttormsen (2020) toteaa, kaupunkiarkeologia on aina enemmän kuin muinaisjäännösten paljastamista.

Koska fragmentaatioteoria ei tuo muassaan metodologista työkalupakkia, sitä ei voida soveltaa kaupunkisuunnittelussa jollain tietyllä kaavalla. Teorian avulla voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota fragmentoitumiseen luovana tapahtumana, fragmenttien toimijuuteen ja niiden kertomuksellistamiseen. Näin fragmentaatioteoria yhdistää erilaiset aineelliset sekä aineettomat perinnöt ja fragmenttien elinkaaret sekä tarjoaa kimpun käsitteitä niiden analysoimiseksi. Fragmenttien kerronnallisten ja kokemuksellisten mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää kuitenkin, että ne nähdään nimenomaan fragmentteina. Se ei ole helppoa ruuhkaisessa kaupunkimaisemassa, mutta kun ne sitten tulevat huomatuiksi, fragmentit voivat jäsentää urbaanitilaa uusin tavoin. Niitä ei välttämättä tarvitse pitää arkeologisesti arvokaina, kontekstualisoida informaatiotauluin tai tehdä visuaalisesti houkuttelevammiksi, jotta fragmenteilla olisi merkitystä.

Kirjoittaja

Visa Immonen

FT Visa Immonen on arkeologian professori Bergenin yliopistossa Norjassa. Hänen työnsä keskittyy pääosin keskiajan aineelliseen kulttuuriin Pohjoismaissa, mutta Immonen on kiinnostunut myös kulttuuriperinnön tutkimuksesta. Hän on tarkastellut muun muassa metallinpaljastinharrastajien yhteisöjä, alastomien selfieiden ottamisen käytäntöjä kulttuuriperintökohteissa sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kulttuuriperintöä.

Kirjallisuus

Aalto, I. (2020). Possibilities of Public Excavations in the Urban Context. *Fennoscandia archaeologica*, XXXVII, 147–164.

Aalto, I. & Mattila, E. (2019). Puutarha-arkologiaa yleisön kanssa: Aboa Vetus & Ars Nova -museon kaivaukset 2018. *SKAS*, 2/2019, 38–46.

Appadurai, A. (toim.) (1986). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press.

Appelgren, H. (1902a). Maanalaisten Turku. *Uusi Aura*, 44–53/22.2.–5.3.1902.

Appelgren, H. (1902b). Det underjordiska Åbo. *Finskt Museum*, 1901, 49–65.

Bartolini, N. (2014). Critical Urban Heritage: From Palimpsest to Brecciation. *International Journal of Heritage Studies*, 20(5), 519–533.

Belford, P. (2020). Some More Equal Than Others? Some Issues for Urban Archaeology in the United Kingdom. Teoksessa Belford, P., & Bouwmeester, J. (toim.), *Managing Archaeology in Dynamic Urban Centres* (s. 39–54). Sidestone Press.

Belford, P., & Bouwmeester, J. (2020). Managing Archaeology in Dynamic Urban Centres: Challenges and Opportunities. Teoksessa Belford, P., & Bouwmeester, J. (toim.), *Managing Archaeology in Dynamic Urban Centres* (s. 209–212). Sidestone Press.

Brittain, M., & Harris, O. (2010). Enchaining Arguments and Fragmenting Assumptions: Reconsidering the Fragmentation Debate in Archaeology. *World Archaeology*, 42(4), 581–594.

Brusila, H., & Lepokorpi, N. (1981). Uutta tietoa Turun tuomiokirkon pohjoispuolen maanalaista rakennusjäännöksistä. *Turun kaupungin historiallinen museo: Vuosijulkaisu*, 42–43/1978–1979, 11–40.

Chapman, J. (2000). *Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe*. Routledge.

Chapman, J. (2013). Pottery Fragmentation in Archaeology: Picking Up the Pieces. *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, 17, 7–26.

Chapman, J., & Gaydarska, B. (2006). *Parts and Wholes: Fragmentation in Prehistoric Context*. Oxbow Books.

Colavitti, A. M. (2018). *Urban Heritage Management: Planning with History*. Springer.

Ennen, E. (1997). The Groningen Museum: Urban Heritage in Fragments. *International Journal of Heritage Studies*, 3(3), 144–156.

Dumitrescu, A. (2015). *The Management of Change in Finland's Wooden Historic Urban Landscapes: Old Rauma*. Tampere: Tampere University of Technology.

Fewster, D. (2006). *Visions of Past Glory: Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Finnish Literature Society.

Fewster, D. (2011). "Braves Step Out of the Night of the Barrows": Regenerating the Heritage of Early Medieval Finland. Teoksessa Evans, R. J. W., & Marchal, G. P. (toim.), *The Uses of the Middle Ages in Modern European States: History, Nationhood and the Search for Origins* (s. 31–51). Palgrave Macmillan.

Fouseki, K., Guttormsen, T. S., & Swensen, G. (2019). Heritage and Sustainable Urban Transformations: A 'Deep Cities' Approach. Teoksessa Fouseki, K., Guttormsen, T. S., & Swensen, G. (toim.), *Heritage and Sustainable Urban Transformations: Deep Cities* (s. 1–15). Routledge.

Gamble, C. (2007). *Origins and Revolutions: Human Identity in Earliest Prehistory*. Cambridge University Press.

- Gaydarska, B. (2023). There is Method in Madness – Or How to Approach Fragmentation in Archaeology. Teoksessa Sörman, A., Noterman, A. A. & Fjellström, M. (toim.), *Broken Bodies, Places and Objects: New Perspectives on Fragmentation in Archaeology* (s. 103–123). Routledge.
- Gustafsson, K. (2018, 10. elokuuta). Turun Pompeiji kätketään jälleen maan poveen. *YLE Uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-10347675>
- Guttormsen, T. S. (2020). Archaeology as a Conceptual Tool in Urban Planning. Teoksessa Fou-seki, K., Guttormsen, T. S. & Swensen, G. (toim.), *Heritage and Sustainable Urban Transformations: Deep Cities* (s. 35–54). Routledge.
- Harrison, R. (2020). Heritage as Future-Making Practices. Teoksessa Harrison, R. DeSilvey, C., Holtorf, C., Macdonald, S., Bartolini, N., Breithoff, E., Fredheim, H., Lyons, A., May, S., Morgan, J. & Penrose, S. (toim.), *Heritage Futures: Comparative Approaches to Natural and Cultural Heritage Practices* (s. 20–50). London: UCL Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv13xps9m.8>
- Huovinen, K. (2017.) *Koti vaiko museo lapsillemme? Kaupunkisuojelelun käytäntö kolmessa eurooppalaisessa maailmanperintökohteessa*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos.
- Hänninen, T. (2022). *Yleisötyön professio: Turun museokeskuksen yleisötyön määrittely ja selkeyttäminen organisaation sisällä*. HUMAK University of Applied Sciences. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022060816739>
- Immonen, V. (2019). Tontun karkotus maanalaisesta Turusta. *Kriitikki*, 1/2019, 20–24.
- Immonen, Visa 2023a. Fragmentaatioteoria arkeologiassa ja sen uudet suunnat. *Suomen Museo – Finskt Museum* 129, 153–158. <https://journal.fi/suomenmuseo/article/view/128005>
- Immonen, Visa 2023b. Pyhän Olavin dominikaanikonventti ja luterilainen reformaatio. Teoksessa Häkkinen, K. & Toropainen, T (toim.), *Mikael Agricola, Turku ja Suomi* (s. 28–43). Mikael Agricola-seura ry.
- Immonen, V., Kinnunen, J. & Harjula, J. (2022). At the Fringes of Urbanisation: Developing Socio-Economic Structures and the Founding of the Town of Turku, Finland, c. 1300. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, 49, 217–234.
- Immonen, V., Kivilaakso, A., Mäki, M., Männistö-Funk, T., Pentti, P., & Sivula, A. (2021). The Vacillating Sources of Authority – The Case of the Old Town in Turku, Finland. Teoksessa Montgomery, J. (toim.), *Cities in a Changing World: Questions of Culture, Climate and Design* (s. 38–46). Amps. <https://amps-research.com/proceedings/>
- Jokilehto, J. (1998). International Trends in Historic Preservation: From Ancient Monuments to Living Cultures. *APT Bulletin: The Journal of Preservation Technology*, 29(3/4), 17–19.
- Jones, A. M., Diaz-Guardamino, M. & Crellin, R. J. (2016). From Artefact Biographies to 'Multiple Objects': A New Analysis of the Decorated Plaques of the Irish Sea Region. *Norwegian Archaeological Review*, 49(2), 113–133.
- Joy, J. (2009). Reinventing Object Biography: Reproducing the Drama of Object Lives. *World Archaeology*, 41(4), 540–556.
- Joyce, R. A., & Gillespie, S. D. (toim.) 2015. *Things in Motion: Object Itineraries in Anthropological Practice*. SAR Press.
- Juslenius, D. (1700/2005). *Aboa vetus et nova: Vanha ja uusi Turku*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kalpa, H. (2011). *Casagrandentalo: Pyhän Hengen kirkosta Pyhän Hengen kappeliin*. Kiinteistö oy Casagrandentalo.
- Keskustavisio (2017). *Keskustavisio: Kaupunkistrategia 2029*. Turun kaupunki. <https://www.turku.fi/keskustan-kehittaminen/keskustavisio>

- Kirchmair, L. (2023). Ruin(ed) Policies: Why We Should Aim for Protecting Ruins Regionally. *International Journal of Cultural Policy*, 29(2), 202–215.
-
- Koskinen, P. (2018, 28. helmikuuta). ”On tämä Suomen mitassa poikkeuksellinen” – Nyt mietitään, miten yhdistää Turun ”Pompeji” ja jumppasali. *YLE Uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-10094224>
-
- Kostet, J., & Pihlman, A. (toim.) (1989). *Turun Mätäjärvi*. Turun maakuntamuseo.
-
- Kostet, J., Pihlman, A., & Puhakka, M. (toim.) (2004). *Aarnikotka: Keski-ikäisiä keskellä Turkua*. Turun maakuntamuseo.
-
- Lamb, J. (2008). Unloved Places: An Overlooked Opportunity for Urban Morphology. *Urban Morphology*, 12(2), 136–138.
-
- Lamassaari, Maria (2023, 9. marraskuuta). Lasihelmiä ja nahkakenkiä – katso kuva-galleria arkeologien löydöistä: ”Näin laajasti kaikkein vanhinta Turkua ei ole kaivettu vuosikymmeniin”. *YLE Uutiset*. <https://yle.fi/a/74-20059117>
-
- Lehtinen, T. (2018, 13. helmikuuta). Keskellä Turkua alkavat pian massiiviset arkeologiset kaivaukset, ja Kauppatorin alta löytyy todennäköisesti ainakin toinen tori. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005605985.html>
-
- Lehto-Vahtera, J., & Holkeri, E. (toim.) (2012). *Aboa Vetus & Ars Nova: Historian ja nykyaikaisen museon*. Matti Koivurinnan säätiö.
-
- Lehtola, J. (2022, 21. heinäkuuta). Turun kauppatorin alta paljastui poikkeuksellinen pala historiaa – kasoittain nauttanuuta siistissä rivissä. *YLE Uutiset*. <https://yle.fi/a/3-12534368>
-
- van Londen, H. (2016). Archaeological Heritage Education and the Making of Regional Identities. Teoksessa van Boxtel, C., Grever, M., & Klein, S. (toim.), *Sensitive Past: Questioning Heritage in Education* (s. 153–170). Berghahn.
-
- Mantere, V., & Kashina, E. A. (2020). Elk-Head Staffs in Prehistoric Northern Europe and Northwestern Russia – Signs of Power and Prestige? *Oxford Journal of Archaeology*, 39(1), 2–18.
-
- Matsuda, A. & Okamura, K. (2011). Introduction: New Perspectives in Global Public Archaeology. Teoksessa Okamura, K. & Matsuda, A. (toim.), *New Perspectives in Global Public Archaeology* (s. 1–18). Springer.
-
- Moilanen, U., Jokela, J., Siltainsuu, J., Aalto, I., Koivisto, A., Viljanmaa, S. & Näränen, J. (2019). Yleisökaivauksen suunnittelun ja toteutuksen hyvät käytännöt. *Muinaistutkija*, 3/2019, 2–17.
-
- Monckton, L. (2022). Wellbeing and the Historic Environment: A Strategic Approach. Teoksessa Everill, P. & Burnell, K. (toim.), *Archaeology, Heritage, and Wellbeing: Authentic, Powerful, and Therapeutic Engagement with the Past* (s. 239–260). Routledge.
-
- Morton, S. G., Awe, J. J. & Pendergast, D. M. (2019). Shattered: Object Fragmentation and Social Enchainment in the Eastern Maya Lowlands. *Journal of Anthropological Archaeology*, 56, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jaa.2019.101108>
-
- MTV Uutiset (2019, 17. kesäkuuta). Arkeologiset kaivaukset Turussa paljastivat yllättäviä löytöjä satojen vuosien takaa: ”Meillä on maanlainen Turku, joka on suuri aarre Suomen kaupunkihistoriassa”. *MTV Uutiset*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/arkeologiset-kaivaukset-turussa-paljastivat-yllattavia-loytoja-satojen-vuosien-takaa-meilla-on-maanlainen-turku-joka-on-suuri-arre-suomen-kaupunkihistoriassa/7447118>
-
- Olivier, L. (2011). *The Dark Abyss of Time: Archaeology and Memory*. AltaMira Press.
-
- Perry, S. (2018). Why Are Heritage Interpreters Voiceless at the Trowel’s Edge? A Plea for Rewriting the Archaeological Workflow. *Advances in Archaeological Practice*, 6(3), 212–227.

- Ratilainen, T. (2018). Turun piispa-
jen residenssit. Teoksessa Harjula,
J., Hukantaival, S., Immonen, V.
Ratilainen, T. & Salonen, K. (toim.),
*Koroinen: Suomen ensimmäinen
kirkollinen keskus* (s. 70). Turun
Historiallinen Yhdistys.
-
- Reinar, D. A. & Miller, F. (toim.)
(2013). *Kestävän kehityksen his-
torialliset kaupungit: Urbani
rakennusperintö on hyväksi ilmas-
talle!* (2011–12). SuHiTo & Riksan-
tikvaren.
-
- Runsten, K. (2021, 7. marraskuuta).
Kaivaukset Turun alle vetävät
väkeä – ”Keskiäika voi tuntua hir-
veän kaukaiselta, mutta itse asi-
assa se ei pidä paikkansa”. *Maa-
seudun Tulevaisuus*. [https://www.
maaseuduntulevaisuus.fi/i ihmiset-
kulttuuri/artikkeli-1.1628857](https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/i ihmiset-kulttuuri/artikkeli-1.1628857)
-
- Saloranta, E. (2019). Aurajoen ran-
tojen rakentaminen kaupungin
vanhalla ydinalueella ennen vuo-
den 1827 paloa. *Turun museokes-
kus: Raportteja* 23, 96–118.
-
- Schaepe, D. M., Angelbeck, B.,
Snook, D. & Welch, J. R. (2017).
Archaeology as Therapy:
Connecting Belongings,
Knowledge, Time, Place, and Well-
Being. *Current Anthropology*,
58(4), 502–533.
-
- Schlegel, F. (1798/1967). *Kritische
Friedrich Schlegel Ausgabe: Bd 2:
Charakteristiken und Kritiken 1
(1796–1801)*. Schoningh.
-
- Schnapp, A. (2018). What Is a
Ruin? The Western Definition.
*Know: A Journal on the Formation
of Knowledge*, 2(1), 155–173.
-
- Schnapp, A. (2020). *Une histoire
universelle des ruines: Des origines
aux lumières*. Éditions du Seuil.
-
- Seppänen, L. (2012). *Rakenta-
minen ja kaupunkikuvan muu-
tokset keskiajan Turussa:
Erytystarkastelussa Åbo Aka-
demin päärakennuksen ton-
tin arkeologinen aineisto*. Turun
yliopisto. [https://urn.fi/
URN:ISBN:978-951-29-5231-1](https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5231-1)
-
- Seppänen, L. (2019). The Role
of Archaeology and Heritage
in Sustainable Urban Planning
with Reflections from Turku,
Finland. Teoksessa Fouseki, K.,
Guttormsen, T. S., & Swensen, G.
(toim.), *Heritage and Sustainable
Urban Transformations: Deep
Cities* (s. 240–257). Routledge.
-
- Shanks, M. (2012). *Archaeological
Imagination*. Left Coast Press.
-
- Sjöstrand, Y. (2010). Product or
Production: On the Accumulative
Aspect of Rock Art at Nämforsen,
Northern Sweden. *Current
Swedish Archaeology*, 18, 251–269.
-
- Smith, L. (2006). *The Uses of
Heritage*. Routledge.
-
- Sörman, A., Noterman, A.
A. & Fjellström, M. (2023).
Fragmentation in Archaeological
Context: Studying the Incomplete.
Teoksessa Sörman, A., Noterman,
A. A. & Fjellström, M. (toim.),
*Broken Bodies, Places and
Objects: New Perspectives on
Fragmentation in Archaeology* (s.
1–22). Routledge.
-
- Taavitsainen, J.-P. (2003). Piirteitä
Turun arkeologiasta. Teoksessa
Seppänen, L. (toim.), *Kaupunkia
pintaa syvemmältä: Arkeologisia
näkökulmia Turun historiaan* (s.
9–24). TS-Yhtymä & Suomen
keskiajan arkeologian seura.
-
- Turun kaupunki (2018, 16.
heinäkuuta). Katedralskolanin
pop up -museossa vieraili
lähes 4500 kävijää. *Turun
kaupunki*. [https://www.turku.
fi/uutinen/2018-07-16_
katedralskolanin-pop-museossa-
vieraili-lahes-4500-kavijaa](https://www.turku.fi/uutinen/2018-07-16_katedralskolanin-pop-museossa-vieraili-lahes-4500-kavijaa)
-
- Turun Sanomat (2005, 7. loka-
kuuta). Dominikaanimunkeille
muistomerkki Turkuun. *Turun
Sanomat*. [https://www.ts.fi/
viihde/1074073714](https://www.ts.fi/viihde/1074073714)
-
- Valonen, N. (1958). Turun viemäri-
kaivantolöydöistä. *Turun kaupun-
gin historiallinen museo: Vuosijul-
kaisu*, 20–21/1956–1957, 12–110.
-
- Veldpau, L., Roders, A. R. P. &
Colenbrander, B. J. F. (2013). Urban
Heritage: Putting the Past into the
Future. *The Historic Environment:*

Policy & Practice, 4(1), 3–18.

<https://doi.org/10.1179/17567505>

13Z.00000000022

Wang, K. (2023). Time Rupture in Urban Heritage: Based on the Case of Shanghai. *GeoJournal*, 88, 1965–1977. <https://doi.org/10.1007/s10708-022-10732-2>

Warnaby, G. (2019). Of Time and the City: Curating Urban Fragments for the Purposes of Place Marketing. *Journal of Place Management and Development*, 12(2), 181–196.

Willems, W. J. H. (1998). Archaeology and Heritage Management in Europe: Trends and Developments. *European Journal of Archaeology*, 1(3), 293–311.

Williams, T. D. 2014. Archaeology: Reading the City through Time. Teoksessa Bandarin, F. & van Oers, R. (toim.), *Reconnecting the City: The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage* (s. 19–46). Wiley-Blackwell.